

**DZIECI W RODZINACH Z PROBLEMAMI
NADUŻYWANIA NARKOTYKÓW I ALKOHOLU
– SCENA MIĘDZYNARODOWA**

Coraz więcej danych wskazuje na wzrastającą w świecie liczbę dzieci narażonych na szkodliwe konsekwencje nadużywania alkoholu w rodzinie.

Badania prowadzone w Europie, szczególnie w państwach Europy Wschodniej, włączając Polskę, wielokrotnie pokazały, że nadużywanie alkoholu przez jedno lub oboje rodziców znacznie powiększa zagrożenia dla zdrowia u dzieci i nastolatków, a szczególnie zagrożenia związane z fizycznymi i seksualnymi nadużyciami. Ponadto już od dawna rozpoznaje się syndrom zespołu abstynencyjnego płodu jako główną konsekwencję nadmiernego picia matki.

Innym przykładem mogą być badania ostatnio prowadzone w USA, które sugerują, że wzrost dostępności kokainy i „crack” w środku lat 80. wiąże się z aktualną epidemią uszkodzeń płodu związanych z uzależnieniem matki, szczególnie wśród dzieci urodzonych w dużych, miejskich szpitalach. Zasięg możliwych szkodliwych konsekwencji tego szeroko rozpowszechnionego zjawiska jest jeszcze nieroztrzygnięty i wymaga dalszych badań. Jednakże problemy dzieci cierpiących z powodu nadużywania alkoholu i leków psychoaktywnych w rodzinie nie ograniczają się bynajmniej do świata zachodniego.

W gruncie rzeczy, kraje rozwijające się doświadczają podobnych problemów wynikających z aktualnego trendu w kierunku wzrastającej globalnej integracji w świecie. Integracji, która szczególnie poprzez komunikację i transport intensyfikuje się w ostatnich dwóch dziesięcioleciach czyniąc narkotyki bardziej dostępnymi na całym świecie. Dodatkowo rozpad rodziny, a bardziej ogólnie zagubienie

tradycyjnych wartości wydaje się coraz częściej grać główną rolę zarówno jako przyczyna jak i konsekwencja w błędnym kole nadużywania substancji psychotropowych.

W wielu kulturach, zarówno krajów przemysłowych jak i rozwijających się, picie napojów alkoholowych związane jest z przemocą, która prowadzi do ciężkich wypadków i tyranizowania innych ludzi, szczególnie dzieci i kobiet. Rodzina osoby nadużywającej alkoholu czy narkotyków jest także niekorzystnie dotknięta utratą czasu i pieniędzy przeznaczonych na samą substancję psychoaktywną.

Poza tym alkohol i inne leki psychotropowe wydają się być uwikłane w szerszy zakres problemów, szczególnie w krajach rozwijających się – w przenoszenie wirusa HIV od osoby nadużywającej na jej partnera seksualnego, a w konsekwencji na ich potomstwo, poprzez osłabienie kontroli i w ten sposób zwiększanie prawdopodobieństwa angażowania się w przypadkowy, uprawiany bez zabezpieczeń seks.

W ostatnich latach, świadome wdychanie organicznych, lotnych rozpuszczalników staje się szczególnie zagrażające dla młodzieży należącej do specyficznych populacji, takich jak dzieci ulicy; ludzie którzy przesiedlili się z obszarów wiejskich do miast; izolowane grupy tubylcze stojące w obliczu zarówno ubóstwa jak i nękania kulturowego. Te niszczące zjawiska wydają się być często związane z nadużywaniem narkotyków i alkoholu w rodzinie.

W odpowiedzi na globalną epidemię używania rozpuszczalników WHO rozpoczęło całociową kampanię zapobiegania, której celem jest podniesienie świadomości społeczeństwa i polityków co do szkodliwych efektów zażywania tych substancji i zmniejszenie szkód związanych z nimi. Krajem Europy Wschodniej szczególnie dotkniętym tym problemem jest Rumunia, która została wyselekcjonowana do uczestniczenia w pierwszej fazie Projektu Nadużywania Rozpuszczalników.

Innym projektem aktualnie realizowanym w ramach Programu Nadużywania Substancji WHO jest Projekt Dzieci Ulicy, którego pierwszy etap jest obecnie poddawany ocenie w Brazylii, Hondurasie, Zambii, Egipcie, w Indiach i na Filipinach. Projekt ten dostarcza nam wspaniałej okazji do rozwijania tak zwanego „podejścia aktywizującego społeczeństwo” i do stopniowego kształtowania instrumentów wspólnoty takich jak grupy i komitety doradcze społeczności.

Istotnym celem WHO jest zmniejszenie zdrowotnych i społecznych problemów wywołanych przez substancje psychoaktywne. WHO wyznaczając kierunki zajmowania się zdrowotnymi aspektami nadużywania narkotyków i alkoholu zwraca uwagę na potrzebę nowego, zintegrowanego podejścia do problemu używania substancji psychoaktywnych w ogóle.

Będąc świadomi ogólnoświatowego zasięgu i znaczenia problemów dzieci i używania substancji psychoaktywnych w ich rodzinach, umieścimy te zagadnienia w szerszym kontekście strategii WHO mających na celu zmniejszenie zażywania narkotyków. Implikuje to położenie nacisku na podejście koncentrujące się na promocji zdrowia – z edukacją, profilaktyką, leczeniem i rehabilitacją grającą główną rolę i przyciągającą więcej uwagi niż zazwyczaj. Szczególnie wartościowe w tym kontekście wydają się być doświadczenia uwzględniające zarówno promocję zdrowia jak i edukację, takie jak Centrum Rehabilitacji OPTA w Warszawie. Programy zawierające szkolenia dla instruktorów i pokazujące techniki pomocne w edukacji dla zdrowia okazały się bardzo użyteczne w różnych warunkach i okolicznościach.

To Seminarium koncentruje się na rodzinie zarówno jako na naturalnym i podstawowym centrum społeczeństwa jak i na celu oddziaływań związanych z problemami wywołanymi nadużywaniem alkoholu i narkotyków.

Kiedy myślimy o konsumpcji alkoholu i narkotyków często rozważamy jedynie problemy jednostek dotkniętych wieloma uszkodzeniami wynikającymi z braku kontroli nad ich przyzwyczajeniami, czy z powodu ich nieprzystosowania do wymagań ogromnej większości społeczeństwa. Jeżeli jednak nie chcemy po prostu powtarzać stereotypowych wyobrażeń o indywidualnym uzależnieniu, musimy przygotować się do spojrzenia na ten problem jako na rezultat wzajemnych interakcji pomiędzy osobą uzależnioną, jego lub jej rodziną i społeczeństwem jako całością.

Dlatego programy profilaktyczne, usługi związane z leczeniem i rehabilitacją powinny, jeżeli jest to możliwe, zajmować się wszystkimi tymi interakcjami. Powinniśmy także nauczyć się przeprowadzenia specyficznych interwencji wzmacniających zdolność rodziny i społeczeństwa nie tylko do kontrolowania niepożądanych zachowań, ale także oferujących pozytywne i znaczące treści o życiu wolnym od uzależnień.

Zintegrowany system leczenia i rehabilitacji korzysta z jednej strony z udziału rodziny jako jego istotnej podstawy, a z drugiej strony ze współpracy pomiędzy rodziną, społecznością, grupami samopomocowymi i służbami medycznymi.

Z takiej perspektywy WHO popiera wszystkie sposoby zwiększające zrozumienie problemu w społeczeństwie i pobudzające rodzinę i osoby uzależnione do szukania pomocy. Popiera także pobudzenie społecznego i wzajemnego wsparcia członków rodzin osób uzależnionych w ich rehabilitacji i społecznej reintegracji. Szczególnie efektywne w zajmowaniu się tą problematyką wydaje się być podejście skoncentrowane na rodzinie, a programy adresowane do specyficznych potrzeb dzieci z rodzin dotkniętych problemem alkoholizmu i narkomanii powinny być rozwijane w dużo większym zakresie niż dzieje się to do tej pory.

Zwolennicy współczującego i humanitarnego podejścia w leczeniu i rehabilitacji, a także ochrony indywidualnych praw zarówno dzieci jak i samych osób uzależnionych są szczególnie zainteresowani zmniejszaniem cierpienia rodzin doświadczających problemów związanych z używaniem alkoholu i narkotyków. Ochrona zaufania i innych wartości związanych z szacunkiem dla praw człowieka nie może być nigdy nadmierna w edukacyjnych programach zdrowotnych, jeżeli kursy prowadzone dla pracowników społecznych i ludzi pracujących w służbie zdrowia odzwierciedlają właściwe i efektywne ogólne zasady zdrowotne.

W takim kontekście leczenie i rehabilitacja powinny być widziane raczej jako mający szeroki zasięg proces odnoszący się zarówno do rodziny jak i społeczeństwa, niż jako izolowana interwencja skierowana do pojedynczej i oddzielonej od innych istoty ludzkiej.

Ostatnio Komitet Ekspertów d/s Uzależnień od Narkotyków rekomendował prowadzenie dalszych badań szacujących wpływ zintegrowanej opieki zdrowotnej na uszkadzające zażywanie środków psychoaktywnych w związku z ostrzeżeniami przed nieprzeważoną inwestycją w specjalizowaną interwencję, która w rzeczywistości może w dalszej perspektywie przyczynić się do marginalizacji i dyskryminacji osób uzależnionych.

W ostatnich latach rozwijają się nowe ruchy społeczne, zarówno zorientowane na innych jak i na wzajemną pomoc. Odgrywają one coraz ważniejszą rolę w programach zapobiegania i rehabilitacji.

Niektóre z nich koncentrują się na wywieraniu nacisku na rząd, podczas gdy inne przyjmują orientację w kierunku samopomocy i pomocy wzajemnej ludzi z tymi samymi problemami.

Profesjonalne myślenie i działanie w obszarze leków psychoaktywnych także przesuwają się w kierunku włączania energii wspólnoty, członków rodziny i samych osób uzależnionych, podobnie jak w problemach związanych z alkoholizmem i narkomanią.

WHO kładzie nacisk na rolę leczenia podstawowego i integracji pomocy specjalistycznej z całością opieki, szczególnie z oddziaływaniami zorientowanymi na rodzinę i społeczność. Szczególna uwaga powinna być zwrócona na to w jakim stopniu te zintegrowane usługi odpowiadają potrzebom rodziny i w jaki sposób czerpią siłę i poparcie ze wszystkich sektorów społeczności.

Rodziny potrzebują informacji o tym jakie leczenie jest oferowane i jak do niego dotrzeć; szukanie pomocy powinno być popierane przez społeczeństwo, z leczenia i rehabilitacji powinno zostać zdjęte piętno, a sojusz rodziny i społeczeństwa powinien towarzyszyć wysiłkom rehabilitacji. Społeczna reintegracja wymaga zaangażowania całej społeczności.

Decydujące jest to, czy usługi leczenia i rehabilitacji są w dobrym kontakcie z rodzinami, miejscami pracy i organizacjami profesjonalnymi.

Ostatnio w niektórych krajach zyskuje popularność koncepcja redukcji i minimalizacji szkód związanych z nadużywaniem alkoholu i narkotyków. W pewnym sensie nie jest to nic więcej ponad preredagowanie długofalowych zasad terapeutycznych, ale może warto zwrócić uwagę na opłacalność pracy dla przejściowych celów takich jak chwilowa abstynencja i zatrudnienie; strategii obniżających ryzyko zdrowotnych i społecznych komplikacji. Przykładami takich działań może być obniżanie zawartości nikotyny w papierosach czy kuracja metadonowa dla osób używających opiatów. Także w tym szczególnym obszarze twórcze zastosowanie zasady minimalizacji uszkodzeń powinno zostać podtrzymane.

Wszystkie te sposoby pomagania pozwalające osobie nadużywającej zobaczyć problemy z różnych punktów widzenia, podnoszą jej zaufanie do siebie i do własnej skuteczności, umożliwiają dokonywanie wyborów i pracę dla zmiany. Pomagają także w ponownym oszacowaniu jego czy jej bezpośredniej sytuacji i osobistych celów dotyczących zarówno jego czy jej samej jak i rodziny.

Wzmacniają one system i dają nadzieję, zachęcając w ten sposób do zwracania się po pomoc zamiast budzić uczucia wstydu czy odrzucenia, i dokładać się w ten sposób do dalszych problemów jednostki, rodziny i społeczeństwa.

Podsumowując, bez względu na problem czy substancję, a także bez względu na to czy zajmujemy się pacjentem czy jego ofiarą, postawa pomagania oparta na humanitarnych zasadach solidarności reprezentuje z punktu widzenia zdrowia publicznego właściwą odpowiedź na problemy tworzone przez nadużywanie alkoholu i narkotyków w rodzinie.

tłumaczenie H. Szczepańska